

har H. N. Andersen ingen chance: Enten taber han, eller også vinder de andre. Dette demonstreres også når Lange karakteriserer Andersen som en leder der er eksistentielt engageret i sit selskabs overleven (s. 204-5); for nok indrømmer han, at dette ikke gjaldt de andre, tidligere kompagnoner, men her stopper så *raisonnementet*. Det ville åbenbart være for pinligt at skulle erkende, at kollegerne dermed »were in for the take only«, og derefter at skulle tage stilling til, hvad der er værst: En kapitalist, der også er engageret, eller en, der blot er grådig.

Ole Lange har et erkendt problem med H. N. Andersen. Han kan ikke få hold på ham. En proletardreng, der får succes ude i den store verden og derefter også herhjemme. »Skidt Lises« søn, der lærer at gebærde sig alle vegne og ikke udstiller sig til beskuelse – det er for meget af det gode. Der må være noget galt et eller andet sted, men det eneste, Ole Lange har kunnet finde, er Kinch-sagen med dens indbyggede beskyldninger for falsk regnskabsaflæggelse. Det handler bogen så om, som et bidrag til at bringe H. N. Andersen ned blandt os andre dødelige; men Ole Langes materiale – den fremlagte del i det mindste – er for tyndt og dårligt. Han må for ofte harpe på »uheldene« til at det virker overbevisende, og anklagen for forfalskninger fører han efter min opfattelse ikke bevis for. Det svækker bogen, der ender som et krampagtigt fordømmende, men alligevel heltedyrkende epos. Man kunne ønske både for Ole Langes og historiens skyld, at han – med eller uden bevillinger – havde taget sig bedre tid til at bearbejde materialet. Mindre end et par år ville ikke have kunnet gøre det, hvis dommen over H. N. Andersen og ØK – kendelse ukendt – skulle afsiges på et retfærdigt og gennearbejdet grundlag – alene fordi det ville forudsætte, at Ole Lange først skulle erhverve sig de for læsning og forståelse af regnskaber nødvendige kundskaber.

REGNSKABSFUSK OG ANMELDERSJUSK REPLIK TIL EN UHOLDBAR KRITIK

AF

OLE LANGE

Redaktionen har været så venlig at tilstå mig en replik til Per Bros omfattende og indgående kritiske indlæg. Bro har både gennem praksis og studier haft mulighed for at erhverve sig indsigt i regnskabsprincipper

og talbehandling i nutid og fortid. Tekstlæsning og tekstforståelse synes derimod ikke at være indgået i hans uddannelse og træning. På en række afgørende punkter er hans tankegang funderet på fejllæsning og fejlcitering af min bog. For at give læserne et præcist billede af vore uoverensstemmelser, der stammer herfra, skal jeg anføre nogle eksempler – først fra småtingsafdelingen.

Han refererer forkert, når han påstår, at jeg i forordet har skrevet, at historieskrivning for mig er fortid. Det står intetsteds. Han tillægger mig det synspunkt, at H. N. Andersen behandlede Em. Kinch uretfærdigt i 1904, og derefter polemiserer han side op og ned mod dette synspunkt. Det står intetsteds. Han antyder, at Andersen & Co., Bangkok, i bogen beskrives som en dårlig forretning, og derefter argumenterer han omstændeligt for det modsatte synspunkt. Det står intetsteds. Han insinuerer, at jeg er intellektuelt/moralsk uredelig ved ikke at tage stilling til, hvad der er værst: En kapitalist, der er engageret, eller en, der blot er grådig. Den problemstilling står intetsteds. Jeg har ikke haft fantasi nok til at finde den interessant eller relevant.

Og videre til dokumentation af Bros manglende evne til at gengive det læste korrekt – helt på det elementære niveau: Det var ikke to, men fire (4) skibe, ØK solgte til Det russisk-østasiatiske Kompagni (DRØK), dvs. til sig selv i 1899, og P'et i P. B. C. Kinch står ikke for Preben, men for Peter. Bro kan heller ikke læse indenad, når han om mig skriver: »På næste side påstår han så, at 1899-tallet (for udbyttet i DRØK) var kunstigt forhøjet«. Hvis man slår op på »næste side«, dvs. s. 62 i »Den hvide Elefant«, kan man læse, at jeg ikke påstår noget: Jeg citerer H. N. Andersen for dette udsagn i et brev af 1. november 1900: »En skuffelse er, at DRØK langfra er så godt i år, som vi jo havde ventet os, således at det bliver nødvendigt for os at hjælpe kunstigt på det for at få en lille dividende ud«. Heraf slutter jeg forsigtigt i bogen, at overskuddet i DRØK på 496.000 kr. »næppe er kommet på naturlig måde«. Årstallet formår Bro heller ikke at gengive korrekt. Det er år 1900 – ikke 1899 som han refererer. Det er en væsentlig fejllæsning, især for hans efterfølgende argumentation mod min påvisning (s. 61) af, at øget indsejling bl.a. med anvendelse af flere skibe 1900 og 1901 ikke gav en tilsvarende øget nettofortjeneste, men sågar mindre end i 1899. Den fejllæsning vælter Bros ræsonnement. Og sådan er det stort set hele vejen gennem hans anmeldelse – fejllæsning og fejlcitering, der ligner manipulation.

Essensen i Bros indvendinger mod min kritik af Andersens/ØKs regnskaber frem til og med 1905 kan reduceres til tre punkter:

1. Bro påstår, at jeg gør mig skyldig i en fejltagelse ved at anskue ØKs regnskaber ud fra »en likvidationssynsvinkel« – hvorved han formentlig

mener situationen ved en likvidation, hvor værdierne gøres op her og nu modsat en *going concern*-betragtning, hvor firmaet fortsætter.

2. Bro påstår, at jeg dømmer Andersen/ØK for falsk regnskabsaflægelse alene på grundlag af Kinchs materiale og dennes påstand.

3. Bro påstår, at det var normal praksis at overføre driftsunderskud på nye initiativer til aktivsiden på årsregnskabet f.eks. under betegnelsen eller posten »etableringskonto«.

Ingen af disse tre påstande fra Per Bro er korrekte.

Om det første punkt skriver Bro: »Ole Langes påstand om de forfalskede regnskaber holder ikke, ganske simpelt fordi hans grundlæggende forudsætning: Likvidationsstatusvinklen er irrelevant, eftersom selskabet fortsatte sin virksomhed«. Bros fremstilling er ikke korrekt. Jeg gør mig ikke skyldig i nogen fejltagelse ved at betragte ØKs situation 1904–05 ud fra det, han kalder »en likvidationsstatusvinkel«. Jeg citerer og refererer udsagn og bedømmelser fra interne, samtidige ØK-kilder, nemlig H. N. Andersen og hovedbogholder Hess. Hvis nogen gør sig skyldig i nogen fejltagelse ved at anskue kompagniets situation i 1904–05 på denne måde, så er det Andersen, ØK-ledelsen og Hess. Jeg har såmænd blot taget dem på ordet – som ganske vist er det ømmeste sted, man kan tage folk på. Deres udsagn går i al enkelhed ud på, at ØK ved udgangen af 1904 havde *konstateret* tab på mere end 4 mio. kr. (af aktiekapitalen på 7 mio. kr.), og at 60 procent af aktiekapitalen dermed var tabt. Jeg har citeret Andersens udsagn om, at disse »store tab kun for en del fremgik af regnskaberne« (nemlig 917.000 for 1904), fordi man »ikke... havde vovet at lægge dem frem for offentligheden af frygt for herigennem at øge ulykken og røkke selskabets eksistens«. Jeg har konstateret, at Andersens udsagn er korrekt.

Det er således ikke mig, der skal have æren for at anlægge »en likvidationsstatusvinkel« ultimo 1904, som Bro er så dristig at kalde »irrelevant«. Den ære tilkommer Andersen og Hess, der altså fandt den relevant – med rette mener jeg, især når man tager udviklingen siden kompagniets start i 1897 med i betragtning. Jeg skal heller ikke have æren for at afsløre ØKs regnskabsfusk. Den tilkommer først og fremmest H. N. Andersen, den øvrige ØK-ledelse og hovedbogholder Hess, der med etatsrådets og ØK-bestyrelsens senere godkendelse skrev, at kompagniet i 1904 var »i en til håbløshed alvorlig situation«. Den beskrivelse passer med Andersens og ØK-ledelsens egne udsagn allerede i forsommeren og efteråret 1904, dvs. med vurderingen »højere oppe«.

Når så centralt placerede hovedpersoner indrømmer, at de har konstateret så store tab, og at de bevidst har holdt disse tab skjult for offentlighed og aktionærer – borte fra de officielle regnskaber – så er jeg

så dristig at tro Andersen, ØK-ledelsen og Hess på dette punkt. Folk erklærer sig sjældent og af egen fri vilje skyldig i noget, de ikke har gjort. Yderligere stemmer deres udsagn helt overens med oplysningerne i en række breve og telegrammer fra Andersen og hovedkontoret om ØKs dårlige resultater i de foregående år. De officielle regnskaber måtte lejlighedsvis forbedres »ad kunstig vej« – for at bruge et af Andersens egne udtryk.

Ved at benytte hvad Bro kalder »en likvidationsstatus«, dvs. Andersens og ØK-ledelsens egen opgørelsesmåde, har jeg sågar opfyldt Bros krav til den historiske regnskabsanalytiker om »at leve sig ind i tidens praksis«. Men uanset om man anlægger en »likvidationsstatusvinkel« eller ej, så står det fast, at Andersen/ØK aflagde falske regnskaber.

Til det andet punkt følgende. Flere gange anklager Bro mig for at dømme Andersen for »falsk regnskabsaflæggelse på grundlag af de af Kinch fremlagte tal og udsagn« og »Kinchs påstand under det efterfølgende opgør«. Det er heller ikke korrekt. Grundlaget for min fremstilling af Andersens/ØKs falske regnskabsaflæggelse er delvis breve og telegrammer fra Andersen/ØKs hovedkontor – fremlagt eller fremprovokeret af brødrene Kinch. Men det er dokumenter, hvis autenticitet aldrig blev bestridt, heller ikke under den efterfølgende proces ved den hemmelige voldgiftsdomstol. Desuden er beviserne for regnskabsmanipulationerne også hentet fra denne neutrale voldgiftsdomstols kendelse. Yderligere er beviserne hentet i udsagn fra Andersen og ØK – som allerede anført. Ved at sammenligne disse udsagn med de officielle regnskaber fra disse år kan jeg konstatere den uafviselige diskrepans, der dokumenterer manipulationer og falsk regnskabsaflæggelse. Således opgjorde ØK-bestyrelsen senere tabene frem til 1905 til 4.388.410 kr. og 53 øre. På de officielle regnskaber er der kun tab på ialt 1.321.000 kr. i disse år. Det drejer sig altså dels om store tab, der overhovedet ikke eller kun delvis blev anført på de officielle regnskaber, dels om kunstige opskrivninger af aktiverne. Heller ikke i bestyrelsens beretninger blev det antydnet, at der var alvorlige økonomiske problemer eller at tabene kunne blive større, selv om Andersen og bestyrelsen vidste det.

ØKs regnskaber frem til og med 1905 gav ikke noget retvisende billede af kompagniets drift og status i disse år. Det var bevidst.

Endelig skriver Bro, at det var normalt og fuldt lovligt at overføre et firmas driftsunderskud på nye initiativer til aktiv-siden på årsregnskabet, f.eks. under betegnelsen etableringskonto (til gradvis afskrivning). Det var dengang *almment* accepteret af erhvervsfolk, investorer og banker, hævder han. Det er ikke korrekt. Om denne tvivlsomme praksis skrev hovedbogholder Hess i en intern ØK-redegørelse i 1908, at »dette at

skabe et aktiv som etableringskonto ved at debitere denne med faktisk konstaterede driftstab og derved opvise en avance, som ikke eksisterer, (er) et så graverende forhold, at jeg ikke tager i betænkning at kalde det for falsk bogføring«.

I kendelsen fra den hemmelige voldgiftsdomstol, der i 1911 afgjorde striden mellem Em. Kinch og ØK, hed det om ØKs regnskabspraksis på dette punkt for årene 1902–05, dvs. også om regnskaber aflagt efter Kinchs fratræden: »I balancerne er anvendt den fremgangsmåde at opføre de faste driftsudgifter som aktiver (bl.a. under formen »carried to separate account«). Som følge heraf foreligger der fiktive aktivposter i balancerne, der er stigende år for år«. Det var en finere måde at gøre opmærksom på falske eller manipulerede regnskaber. Men kendelsen var også udformet af en juridisk dommer og to særligt handelskyndige lægdommere, der skulle eksistere side om side med Andersen og ØK efter kendelsen.

Andersens og ØKs egen holdning til denne praksis var svingende. Andersen skrev i breve til Em. Kinch 3. december 1903 og igen 15. februar 1904, at det ikke var »god coutume« at optage en række driftsudgifter på savmøllen og handelen i Siam som aktiver på regnskabet uden at der fandtes dækning på hele beløbet. Andersen gik imod at »etableringskontoen påførtes så store tab, som rettelig burde være afholdt af driften«. Så sent som 20. juni 1904 kritiserede hovedkontoret Bangkok-filialens praksis på de foregående års regnskaber. Filialen havde opført driftstab på handelen som aktiv på en etableringskonto. Men på regnskaberne for 1904 og 1905 accepterede Andersen og ØK-ledelsen denne praksis – da ØK var i reel krise. Denne praksis tog ØK-ledelsen atter afstand fra under opgøret med Em. Kinch ved den private voldgiftsdomstol 1909–11. For Kinch havde benyttet den frem til 1903. Under opgøret skrev direktørerne J. Madsen-Mygdal og H. Schiødt: »Vi kan godt anerkende etableringskonti, når de repræsenterer udgifter (også gager), der er medgået til etablering. Men man kan ikke år efter år fremføre f.eks. tab på handelsvarer, som man aldrig ser igen, eller gager i forbindelse med disse tabbringende transaktioner som gode aktiver«.

ØKs regnskabspraksis var stærkt svingende, når det gjaldt anvendelsen af etableringskonti. Det var ikke alment accepteret praksis at aktivere driftstab. Men ØK brugte den alligevel efter behov, dvs. når det kneb. Og kompagniet tog afstand fra denne praksis, når *det* var opportunt.

Når det gælder regnskaberne må jeg standse her, selv om Bros omtale af transaktionerne omkring ØKs datterselskab Det Russisk-Østasiatiske Kompagni (DRØK) mildt sagt er vildledende for dem, der ikke har læst bogen (s. 58–64). Kort fortalt drejede det sig reelt om en intern ØK-

handel med fire ØK-skibe og en formel gevinst på 1,2 mil. kr. Det var en papirgevinst, så længe betalingen til ØK kun var papir, nemlig DRØK-aktier, der ikke kunne sælges som følge af det flade russiske aktiemarked og det ringe reelle overskud i det russisk indregistrerede selskab. Alligevel blev denne papirgevinst brugt til at pynte regnskaberne for ØKs forskellige mindre tilfredsstillende eller direkte tabsgivende aktiviteter i både 1899, 1900 og 1901, dvs. allerede før aktierne var solgt.

Jeg må for resten nøjes med at henvise til min artikel i *Fund og Forskning XXVIII* 1988, Kbh. 1988, med titlen »Kinch-affæren – H. N. Andersen og de pyntede ØK-regnskaber«. Der imødegår jeg den tidligere rejste kritik, bl.a. på grundlag af nyfundet materiale.

Foreløbig må jeg konkludere, at Bros anmeldelse er fuld af lignende fejllæsninger og manipulationer i referat og argumentation som foran gengivet. Derfor er hans kritik uholdbar. Jeg vælger at tro om Per Bro, at det ikke er fusk – men sjusk.

AFSLUTTENDE BEMÆRKNINGER FRA PER BRO

P.g.a. den begrænsede plads, der er givet mig til svar på Ole Langes reaktion, må jeg nødvendigvis fatte mig i korthed, idet jeg dog først må præcisere, at jeg har anmeldt bogen i dens offentliggjorte form, hvorfor jeg ikke i mine vurderinger tog – eller kunne tage – hensyn til det materiale, Lange havde valgt ikke at fremlægge.

Lange anfører, at jeg refererer forkert, når jeg påstår, at han i forordet har skrevet, at historieskrivning for ham er fortid. Men s. 10f. står der faktisk: »Også Gyldendal [og andre] skylder jeg tak, fordi de gennem længere tid opfordrede mig til igen at gå i gang med at skrive historie... / Mine kolleger på Dagbladet Information skal takkes, fordi de accepterede en ansøgning på 12 måneders orlov fra dagbladsjournalistikken, for at jeg for en tid kunne vende tilbage til mit gamle forskningsfelt« (mine fremhævelser).

Ja, jeg har, som Lange anfører, tillagt ham det grundsynspunkt, at H. N. Andersen i 1904 behandlede Em. Kinch uretfærdigt, og det mener jeg lyser ud af bogen, hvad enten Lange direkte siger det eller ej. (Loven har som bekendt både en ånd og et bogstav!)

Lange anfører, at jeg har antydnet, at Andersen & Co. beskrives som en dårlig forretning, og at dette intet sted står skrevet. Heri kan han have

ret, for så vidt som det ikke står i anmeldelsen. Heri skriver jeg, at Lange gennem sin manglende talbehandling forsømmer at erkende, at det var en åbenbart *god* forretning.

Jeg har ikke, som anført af Lange, udtalt mig om hans intellektuelle eller moralske uredelighed. Jeg har sagt, at det måske ville være pinligt for ham at skulle tage stilling til, hvad der var værst: En kapitalist, der også var engageret, eller én, der blot var grådig. Det er nok et af Langes problemer, både som journalist og historiker, at han mangler fantasi til at finde en sådan stillingtagen interessant eller relevant.

Lange anfører, at jeg har begået en fejl ved at påstå, at han s. 59 skriver, at Ø.K. solgte to skibe til D.R.Ø.K., når der faktisk står fire skibe. Heri har han ret, og jeg beklager fejlen. Måske kunne den undskyldes med, at han s. 58f. og s. 62 omhyggeligt forklarer, at det faktisk drejede sig om to skibe og to nybygningskontrakter; men det bortforklarer ikke, at der s. 59 står fire skibe.

Lange anfører, at jeg begår en fejl ved at kalde Peter Kinch for Preben. Heri har han ret, og jeg beklager fejlen.

Lange anfører, at jeg begår en fejl ved at påstå, at han s. 62 hævder, at 1899-tallet var kunstigt forhøjet – parentesens må stå for Langes egen regning – og det underbygger han med et citat fra s. 62, hvorefter det fremgår, at påstanden var H. N. Andersens, og at tallet vedrørte 1900. Citatet er irrelevant i sammenhængen, for længere nede på siden står det »kriminelle« afsnit: »På 1899-regnskabet blev gevinsten på salget af »Cathay« brugt til at forbedre både posten *Avance på handelen her* på 229.000 kr. og posten *Avancen på damperne*, dvs. *dampernes driftsregnskab* (den sidste fremhævelse er min). Tallet vedrørte altså 1899, og påstanden var Langes.

Pladsen tillader mig ikke at gå videre; Men hvad angår mine betragtninger over Langes anlæggelse af likvidationsstatusvinklen på Ø.K.'s regnskaber, om anvendelsen af etableringskonti og min kritik i øvrigt, så vedstår jeg min anmeldelse. Ole Lange har skrevet en bog, og jeg har anmeldt den; jeg overlader trykt til dens læsere at dømme om, hvem af os der har forstået dens problematik.